

Pääkirjoitus

Päivi Kymäläinen

Visuaalisuuden uudet aallot

Yhteiskunnan kuvallistumisesta on puhuttu jo vuosikausia. Mediatutkijat ja yhteiskuntakriitikot ovat olleet yksimielisiä siitä, että visuaalisuus korostuu television ja internetin aikakaudella. Näköaistilla on ollut keskeinen rooli maailman tulkinnassa aiemminkin, mutta nyt huomiota kiinnitetään entistä enemmän kriittisen kuvanlukutaidon tarpeellisuuteen. Kriittisyys on välttämätöntä siksi, että yhä harvemmin kuvien voidaan väittää kuvaavan todellisuutta tai välittävän faktoja maailmasta. Kuvien manipuloinnin mahdollisuus on herättänyt huomaamaan sen, mitä kulttuurintutkijat ovat peränneet jo kauan: että todellisuuden representaatioiden sijaan kuvat tulee nähdä teksteinä, joita voidaan tuottaa ja tulkita monin eri tavoin.

Visuaalisuus on liittynyt saumattomasti tilojen ja paikkojen tutkimiseen. Esimerkiksi maantiedettä on pidetty visuaalisena tieteenä, sillä tieteenalan perinteiseen rooliin on kuulunut maailman tekeminen näkyväksi karttojen ja valokuvien avulla. Sitä, mitä ei ole ajallisista tai tilallisista syistä voinut itse havainnoida, on voitu tehdä näkyväksi tieteen ja taiteen keinoin. Angloamerikkalaisen maantieteen kohdalla voidaan jo puhua eräänlaisesta visuaalisen maantieteen renessanssista. Yksi syy visuaalisten aiheiden suosioon lienee se, että kulttuuriset, kielelliset ja kriittiset tulkinnat ovat laajentaneet myös visuaalisen ajattelun kenttää. Tutkijoiden käyttämät kuvat eivät enää kerrokaan vain näkyvästä maailmasta, vaan yhtä lailla valtasuhteista, valvonnasta, kontrollista, tilankäytöstä tai sosiaalisista suhteista. Tulkintojen monipuolisuus on kuitenkin myös asettanut haasteita visuaalisten aineistojen käsittelylle. Yhtenä ajan-kohtaisena haasteena voidaan pitää liikkuvan tai prosessuaalisen paikan tutkimista visuaalisin keinoin. Katse onkin kohdistunut pysähtyneiden kuvien lisäksi liikkuvaan kuvaan, jossa tosin on omat haasteensa – liikkuva kuva kun täytyy useimmiten pysäyttää, jotta se kääntyisi tutkimukselle sopivaan muotoon.

Visuaalisuuden tutkimuksessa on kuitenkin tapahtunut paljon jo ennen kulttuurisia ja kielellisiä käännteitä. Osittain visuaalisuuden teema palauttaa keskustelua maantieteen perinteisiin lähtökohtiin, sillä valokuvat ja taide ovat siivittäneet maisemien ja paikkojen tutkimusta jo pitkään. Havainnollistakoon tätä suomalainen esimerkki: J.G. Granö, jonka maisematiede ja tutkimusmatkojen kuvitus ovat piirtyneet suomalaisen maantieteen historiaan (esim. Granö 1919/1993, 1930). *Altai*-teoksensa alkulauseessa Granö (1919/1993) kirjoittaa: "...päämääränäni on ollut luoda kokonaiskuva tutkimusalueestani ilman raskaasti tieteellisen koneiston apua. Jos tämä kuva – mahtava, tasangon ympäröimä, kirjavapiirteinen vuorimaa kesäisessä asussa – selviää lukijalle eläväksi matkamuistelmieni, valokuvieni ja karttojeni välityksellä, on tarkoitukseni saavutettu." Visuaalisuudella on ollut suuri merkitys Granölle sekä matkalla olemisessa että siitä kirjoittaessa. Vastaavanlaisia esimerkkejä löytyisi maantieteen klassikkoteksteistä lukematon määrä – niin Suomesta kuin muualtakin maailmasta.

Maantiede onkin ollut visuaalinen tiede siinä määrin, että näköaistin vallasta on oltu myös huolestuneita. Huomiota on haluttu siirtää tilan näkymättömiin piirteisiin muiden aistien ja moniaistisuuden avulla. Mike Crangin (2003: 500) mukaan visuaaliseen tarkasteluun on kohdistunut niin paljon kritiikkiä, että tutkijat ovat ajoittain pyrkineet jopa välttämään visuaalisuuteen liittyviä teemoja. Visuaalista tarkastelua on pidetty epäilyttävänä, objektiivoina, seksistisenä ja rajoittuneena tapana tarkastella maa-

ilmaa. Kritiikin aiheuttamat traumat vaikuttavat kuitenkin haihtuneen eikä visuaaliselta maailmalta enää yritetä väkisin ummistaa silmiä.

Miten sitten visuaalisen maantieteen uusi aalto poikkeaa aiemmasta tutkimuksesta? Nykyinen tutkimus on ehkä valtasuhteita ja katseen voimaa paremmin tiedostavaa, mutta silti suurelta osin jatkumoa perinteelle. Tiedostavamman otteen lisäksi on visuaalisuuden kysymys myös liitetty aiempaa monipuolisemmin käsitteellisiin keskusteluihin. Alue ja Ympäristö -lehden tämänkertainen numero antaa tästä viitteitä: lehden artikkelit liittyvät kaikki toisistaan poikkeavilla tavoilla kuvalliseen aineistoon ja sen tulkintaan. Kuvat auttavat tulkitsemaan niin paikkatunnetta, tulevaisuuden kaupungeja kuin kaupunkimarkkinointiakin. Markkinoinnissa kuvien merkitys on ilmeinen: siinä on tärkeää se mitä kuviin on sisällytetty, mutta myös se mitä niistä on jätetty pois. Kaupunkiutopioiden ja -dystopioiden käsittely kuvataiteen avulla taas antaa varsin tuoreen ja kiinnostavan näkemyksen kaupungin tulkintoihin. Sotalasten paikkatunnetun käsittely piirrosten avulla avaa puolestaan keskustelua siitä, miten kuvat voivat kertoa menneisyyden paikoista jotakin sellaista, mitä kertomuksista on jo unohtunut.

Omat kokemukseni siirtokarjalaisessa suvussa ovat herättäneet samantyyppisiä ajatuksia kuin mitä sotalapsia käsittelevässä artikkelissa tulee esiin: tarinat rajan taakse jääneistä paikoista tuntuvat usein täydentyvän kuvien avulla. Vanhemman sukupolven omakohtaisia kertomuksia on entistä vähemmän kuultavana ja jäljellä olevat sukupolvet ovat joutuneet täydentämään paikkatarinoitaan sukututkimuksen ja arkistojen avulla. Hääjuhlista ja muista merkkipäivistä otetut kuvat vahvistavat virallisista dokumenteista saatavia faktoja. Kuitenkin kuvat myös lisäävät elementtejä suvun ”viralliseen tarinaan” – ne kertovat monipuolisemmin sekä paikasta että siihen liittyvistä sosiaalisista suhteista. Koska kuvat voivat poiketa yleisesti muistetusta ja todennetuista faktoista, ne lisäävät tarinaan inhimillisiä aineksia. Kuvissa muistojen paikka yhdistyy sosiaaliseen elämään: kuvat kertovat yhteisöstä ja sen toiminnoista, mutta myös esittelevät virallisista kertomuksista puuttuvia henkilöitä. Epäviralliset kertomukset paikasta tavallaan sekoittuvat viralliseen kertomukseen ja kertovat valokuvien tärkeydestä muistamisessa ja muistiin palauttamisessa.

Tämänkertaisessa Alue ja Ympäristö -lehdessä aloittaa uusi palsta, joka on nimetty *väitösikkunaksi*. Väitösikkunassa vastaväittäjinä tai esitarkastajina toimineet henkilöt kirjoittavat arvioita tarkastamistaan väitöskirjoista. Palstan tarkoituksena on sekä informoida uusista kiinnostavista tutkimuksista että herättää keskustelua väitöskirjatutkimusten aihepiireistä ja toteutuksista. Toivottavasti keskustelu niin väitöskirjoista, visuaalisesta maantieteestä kuin muustakin tutkimuksesta jatkuu vilkkaana.

Lähteet

- Crang, Mike (2003). Qualitative methods: touchy, feely, look-see? *Progress in Human Geography* 27: 4, 494–504.
 Granö, J.G. (1930). *Puhdas maantiede*. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo.
 Granö, J.G. (1919/1993). *Ahtai. Vaellusvuosina nähtyä ja elettyä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.